ВЯРА И КУЛТ

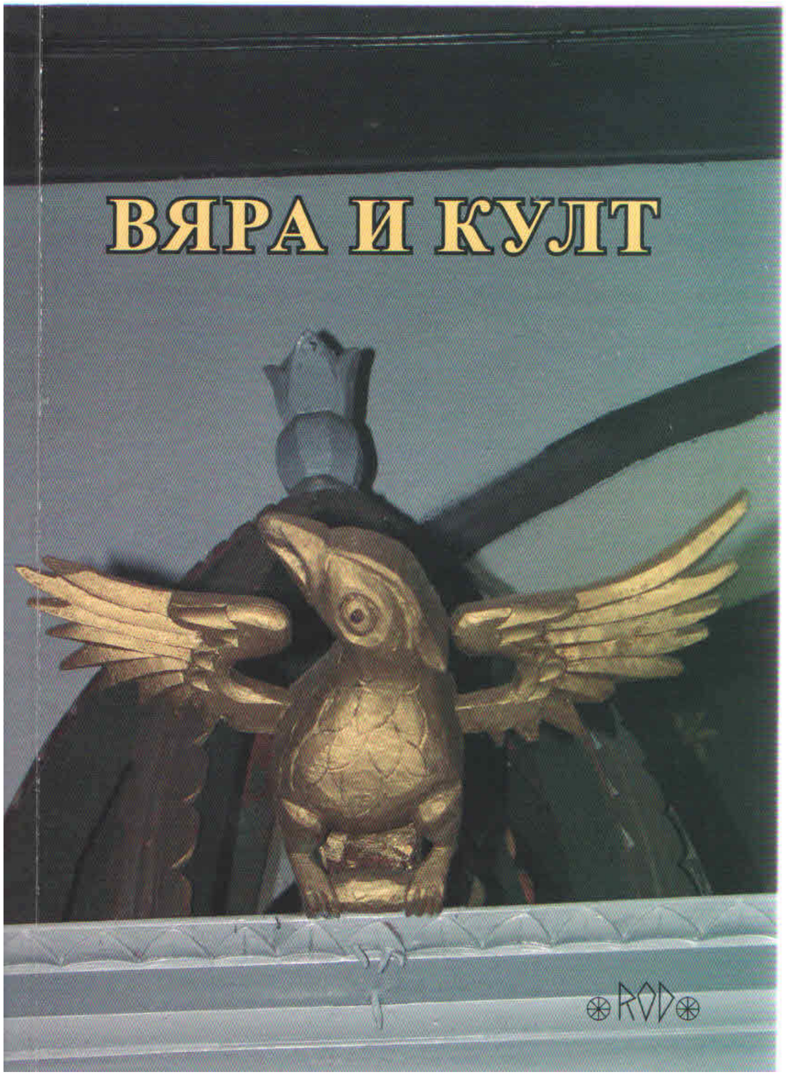

ROD

ГОДИШНИК
на АСОЦИАЦИЯ „ОНГЪЛ“, том 15, год. XI, 2017

ВЯРА И КУЛТ

⊛ROD⊛

София, 2017

Годишникът се издава
с подкрепата на Община Самоков

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

I ПКС дфн Росен Росенов Малчев (Главен редактор)
доц. д-р Константин Звездомиров Рангочев
проф. д-р Николай Иванов Ненов
проф. д-р Маргарет Драганова Димитрова
докт. Андрей Стефанов Бобев

Международни членове:
Проф. д-р Владимир Напольских, член-кореспондент на РАН,
Удмуртски университет – Ижевск, Руска федерация
Доц. д-р Трайче Нацев, Университет „Гоце Делчев“ – Щип,
Р. Македония

ВЯРА И КУЛТ

Първо издание

© Асоциация за антропология, етнология
и фолклористика „Онгъл“, 2017
ел. поща: ongal1991@abv.bg
www.ongal.net

© Импресарско-издателска къща „Род“, 2017
ел. поща: rod_sofia@yahoo.com

Формат 16/60/84
Тираж 300
Печатница *Тип-топ прес*

ISSN 1311-493X

ANNUAL
of 'ONGAL' ASSOCIATION, Vol. 15, Year XI, 2017

FAITH AND CULT

ROD

Sofia, 2017

The Annual is published
with the support of Samokov municipality

EDITORIAL BOARD

1st class teacher Rossen Rossenov Malchev, Dr. Habil.
(Editor-in-shief)
Assoc. prof. Konstantin Zvezdomirov Rangochev, Ph.D.
Prof. Nikolay Ivanov Nenov, Ph.D.
Prof. Margaret Draganova Dimitrova, Ph.D.
Andrey Stefanov Bobev, Ph.D. cand.

International members:
Prof. Vladimir Napolskih, Dr. Habil., Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences, Udmurt University, Izhevsk, Russian Federation
Assoc. Prof. Dr. Trayche Natsev, Gotse Delchev University, Shtip, Republic of Macedonia

FAITH AND CULT

First edition

© 'Ongal' Association of Anthropology, Ethnology, and Folklore Studies, 2017
e-mail: ongal1991@abv.bg
www.ongal.net

© 'Rod' Impressario & Publishing House, 2017
e-mail: rod_sofia@yahoo.com

ISSN 1311-493X

СЪДЪРЖАНИЕ

Уводни думи 11

ВЕДА СЛОВЕНА

Миглена Христозова – *„Помашки"* ли са песните от *Веда Словена*? Първи стъпки към една нова хипотеза 13
Пламен Бочков – Юдите във *Веда Словена* – демиурзи и медиатори 24

ВЯРА И КУЛТ

Евгени Марушев – Дупнишка Рила 37
Любомир Цонев, Илия Борисов – Резултати от антропологическата експедиция по билото на Калините и Поличите, Западна Рила, 2015 г. 42
Милена Любенова – Поддържане на локалната памет: Култът към Света Богородица 58
Росен Р. Малчев – Цветок «Петров крест» (Lilium martagon L.) в контексте культа св. Ивана Рильского в регионе города Самоков, Болгария 71
Теодор Пеев – Изображение на св. Димитрий Ростовски в църквата „Рождество Богородично" в Самоков 83
Георги Захов – Православните храмове и параклиси в с. Шипочан – опора на вярата и народността 88
Константин Рангочев – Эпическая модель растительного мира (На материале болгарского героического (юнацкого) эпоса) 96
Светла Дживтерева – Наблюдения върху припева на коледните песни 110
Татяна Илиева – Прецедентните текстове като източник на информация за религиозните представи и бит на българите 117

Цветомира Кюркчиева – Двойствените характеристики в образа на самодивата според народната вяра 147
Михаела Виденова – Съвременни ракурси на мултидисциплинарност: основания за психоантропологичен анализ на българските традиционни лечебни обредни комплекси *русалии* и *калушари* 155
Петя Банкова – Свидетелства за Светото кръщение 173

ПАЛЕОСЛАВИСТИКА

Мартина Янкова – Седми Вселенски събор и българската средновековна книжнина 187
Петко Чолаков – Проблемът за автентичността на *Завета на св. Йоан Рилски* (Обзор на мненията) 198
Магдалена Абаджиева – Предпоставки за възникването на литературата на българите католици на новобългарски език през XVIII век. Католическата пропаганда сред павликяните 221
Ивета Рашева – Легендата за българското покръстване във възрожденските ни слова, произнасяни на 11 май 231

ИСТОРИЯ И АРХЕОЛОГИЯ

Маринела Серафимова – Накит од железнодопските некрополи по долината на река Брегалница и долниот тек на река Вардар во Република Македонија 243
Бисера Срцева – Прилог кон проучувањето на убикацијата на античките градови во средниот тек на река Брегалница 250
Маринела Серафимова – Прилог кон проучувањето на доцноантичките градови по долината на р. Брегалница 255
Јаким Доневски – Четирите македонски градови во областа Амфакситида 261
Трајче Нацев, Дарко Стојановски – Градот Баргала од VII до XII век 272
Ѓорѓи Ефремов – Религијата на македонците во Антиката 280
Марјан Бучков – Римското освојување на Македонија 287
Ѓорѓи Ефремов – Словенско населување во Македонија и опсада на Солун 297
Трајче Нацев, Драган Веселинов – Одбраната и заштитата во Македонија од Антиката до Првата светска војна 304
Драган Веселинов – Заштитните мерки и активности во вардарскиот дел на Македонија меѓу двете светски војни (1919–1941) 313
Оливер Цацков – Историјата како фактор за зближување и почитување на нациите 328
Оливер Цацков – Познавањето на локалната историја е незаменлива компонента во едукацијата на ученикот во наставниот процес 332

ПРИРОДОНАУЧЕН ОТДЕЛ

Владимир Власков – Прогнозиране и характер на температурния режим в България през последните две десетилетия 337

Илюстрации 345

базилики. Цистерните за вода се основните градби кои се појавуваат во оваа категорија на градови.

Овој тип на утврдување зафаќа површина од 1,5 до 2 хектари кај помалите и 4 до 6 хектари кај поголемите. (Микулчиќ 1999: 143)

Castelum стражи (speculae), се помали или многу мали тврдини. Тие биле изградени на доминантни позиции, имале силни одбранбени ѕидови, и најчесто се со една одбранбена кула. Овој тип на утврдување најмногу бил поставуван покрај некој премин, граница или покрај рудниците или пак влегуваат во системот на одбраната на поголемите утврдувања или градови.

Збеговите (refugia), се граделе на скриени места, на зафрлени и тешко пристапни терени. Тие најчесто биле сместени во ридестите и планинските предели, опкружени со планинските пасишта и шуми

Ѕидовите се ѕидале со малтер а многу ретко и сувоѕид, повлечени по работ на стрмнината. Збеговите немале кули и биле користени повремено во случај на напади, а многу покасно и како постојани населени места.

Нивната големина најчесто се движи околу 1 хектар а не е исклучена можноста таа граница да биде поместена во нагорна или надолна линија.

Утврдените села (vici murati), се наоѓале во питомите долини, поставни на мали возвишенија кои се гледаат од далеку. Тие се лесно пристапни и опкружени со обработлива површина. Ѕидовите биле градени со веќе познатите техники без кули и можеле да се запрат само од мали воени формации. Овој тип на утврдувања зафаќал површина од околу 2–3 хектари, оставајќи простор и утврдувања со помала површина и до 1 хектар.

На одредени места во Македонија во античкиот период, овој тип на утврдувања секогаш се наоѓал блиску до одредено воено утврдување и до civitas.

Покрај овие видови на утврдувања имало и осамените [illegible] ни кули кои секогаш биле во близина и функција на големите утврдувања.

Независно дали биле воени или цивилни сите овие утврдувања имале една единствена цел односно да овозможат соодветна заштита

и заштита на населението и материјалните добра кои се наоѓале во нивната внатрешност.

Целиот овој систем на одбрана и заштита во античкиот период на територијата на Македонија не бил во една линија туку тој бил распореден по длабочина со цел за заштита на цивилното население, комуникациите и економските објекти притоа внимавајќи на стратешката местоположба на утврдувањата.

Во **средниот век** на територијата на Македонија како и во антиката, појавата на војните, територијалните освојувања, ограбувања, експлоатација и слично се сметале за главен извор на опасности и загрозувања. Така и во овој период утврдувањето на населените и други позначајни стопански и верски места претставувало основа во нивната одбрана и заштита.

Покрај тоа што во средниот век се граделе нови утврдувања имало и такви кои потекнувале од доцната антика и поради добрата фортификација чија ефикасност ги задоволувала потребите за одбрана и заштита биле користени и во средниот век. Тие биле градени со техники кои овозможувале нивна цврстина и ефикасност. (Нацев 2013: 60) Ваквите доцноантички утврдувања чија цврстина била потврдена преку издржувањето на првите напади на словенските племиња со мали поправки или надѕидување повторно биле оспособувани за вршење на своите одбранбени функции. Со тоа тие можеле успешно да се одбранат и од тогашните средновековни опсадни орудија кои биле поразвиени во однос на доцноантичките. Средновековните опсадни орудија како што се каменофрлачките, „овновите“, „желките“ и подвижните кули кои биле прекриени со штици и опшиено со свежо одрана кожа за да не можат бранителите да ги запалат со огнени стрели придонеле одбранбените ѕидови на утврдувањата да бидат зајакнати со други фортификациски елементи како и обликување на ѕидините.

Средновековните фортификациски елементи и покрај тоа што биле градени врз основите на доцноантичките сепак имале свои одредени карактеристики. Така тие имале форма и обликот кој полесно ги добивале камењата исфрлени од каменофрлачките. (Микулчиќ 1996: 22) Сето ова кое давало соодветна ефикасност во одбранат и

заштитата овозможувало да некои средновековни утврдувања изгледале и како вистински бастиони.

Во средниот век кај утврдувањата имало и други одбранбени елементи како што биле заштитни ровови и протеихизми кои биле исти по функција и намена. Во внатрешноста на некои утврдувања имало еден дел кој бил сместен највисоко и се одделувал со еден внатрешен ѕид како акропола (цитадела). Тој дел служел за сместување на воената команда а воедно и како последно засолниште на луѓето кои го бранеле утврдувањето.

Територијата на Македонија во средниот век била подготвена за дефанзивни дејства односно се вршело утврдување на населените места но исто така и на најважните правци и патишта како и на превоите биле подигани тврдини и бојни кули. (Стојчев 2000: 254)

И во средниот век се среќаваат повеќе видови на утврдени места како што се аули, кастрони, стражи (фуриони), руднички тврдини, збегови, утврдени живеалишта – замоци и сл. (Микулчиќ 1996: 39–79)

Појавата и ширењето на христијанството во овој период овозможило и создавање на храмови-цркви кои располагале со одредено материјално богатство и луѓе кои биле во негова служба. Сите тие исто така биле изложени на разни опасности и загрозувања, па за нивна одбрана и заштита од истите биле градени утврдени манастири и одбранбени кули пирг.

Со пристигнувањето на Османлиите на Балканот односно неговото освојување, на територијата на Македонија населението почнало да ги чувствува последиците од неговото владеење. Се појавиле проблеми од верски, социјален, економски и политички карактер што само ја отежнувало положбата на народот. Поради тоа почнал да се јавува отпор од страна на народот кој резултирал со бројни буни и востанија кои всушност го претставувале и **периодот на револуционерната борба.** Почетните облици на отпор се манифестирале преку појавата на ајдутството за подоцна населението да се организира од страна на внатрешни тајни организации. Така преку организирање на ајдутски дружини па се до оформување востанички чети и организирање и подготвување на населението, се реализирала одбраната и заштита во периодот на револуционерната борба. Овој период се одликува со тоа што се вклучува целото население во таа дејност. Сето тоа всушност и го менува концептот, значењето и суштината на одбраната и заштитата кој се спроведувал во овој период а драстично се разликува од антиката и средниот век. Ова пред се е резултат и е наметнато од опасностите и загрозувањата кои биле карактеристични за периодот на револуционерната борба.

Населението имало голема улога во подготовките за водењето на револуционерната борба. Покрај вооружувањето и снабдувањето со муниција тоа организирало и снабдување со облека, лекови и храна како и копање заклони, длабоки ровови, маскирање со зеленило. Храната и облеката се складирала во претходно приготвени планински скривалишта. (Книга за Илинден 1969: 17, 114, 115)

Покрај организацијата во чети за востаничките борби населението се организирало и во милиции и стражи за нивна заштита а вршеле и набљудување и известување за непријателските движења. Голема улога во овој период одиграла и црквата која во одредени случаеви претставувала и организатор на борбите, но и овозможувале засолниште по манастирите за населението.

Организирањето и водењето на одбранбените дејства имала за цел заштита на населените востанички центри во кои населението помагало во подготовките но и за време на востанијата со донесување на храна, муниција, во гасењето на запалените објекти, давање помош на ранетите и сл. За подобро функционирање во организацијата и подготовките се создавало и техничко, интендантско и санитетско обезбедување.

Поради честата појава на разни заразни болести поготово во селските места организирањето на санитетска дејност имало големо значење во заштитата на здравјето, хигиената, облекувањето, мерки против разни заразни болести и др. За заштита на населението од борбените дејства за време на востанијата се вршела евакуација на неборбеното население кое претежно биле жени, деца и старци се сместувале во планински претходно изготвени логори каде беше складирана и храна за востаниците и населението. (Книга за Илинден 1969: 19, 146)

Востаничките дејствија оставале тешки последици врз населението посебно по претрпените порази во востанијата. Поради тоа истото не било во можност да овозможи соодветна заштита па се случувало да добие странска помош со која би се ублажиле нивните страдања. Таков е примерот со Илинденското востание кога народот по неговото загушување бил оставен во голема мизерија поради што од страна на други земји како што биле Англија, Франција, Италија, Бугарија и сл. се организирала помош во материјали, облека, храна, медикаменти, организирање на болници и друго со кое се помагало населението да ги преброди тие тешки последици. (Книга за Илинден 1969: 65)

Масовното учество на населението во револуционерниот период, односно неговите дела, даваат една карактеристика на организираност и способност во одбраната и заштитата која во понатамошните периоди ќе послужи како искуство за справување со опасностите и загрозувањата.

За време на **Балканските војни** населението во Македонија многу ги чувствувало последиците од воените дејствија односно страдало од истите. И за време на овој период стратегијата на населението во одбраната и заштитата била слична како и во револуционерниот период. Организацијата во собирање храна, лекови, облека па дури и оружје и муниција претежно ја спроведувало населението. Биле правени импровизирани болници и посебно внимание се посветувало на санитетско-хигиенските дејности со што се водела грижа за здравјето на народот согледувачќи ја потребата од нејзиното постоење посебно во спречувањето на појавата од заразни болести. (Споменица... 1937: 325, 761) Покрај ова од страна на населението се вооружувале групи на ниво на месни чети или селски милиции за заштита од непријателски напади. (Стојчев 2000: 527, 531)

Во планинските предели на некои места пак се формирале бегалски логори каде било евакуирано населението погодено од борбените дејствија.

Карактеристично за овој период е и појава на хуманитарните друштва и организации меѓу кои и на Црвениот крст. Истите тие овозможувале згрижување, лекување, едуцирање и друга слична помош на населението кое било погодено од воените дејствија како и во случај на елементарни непогоди.

Поради фактот дека еден од фронтовите во **Првата светска војната** се простирал на територијата на Македонија каде се одвивале тешки борби и каде биле сместени војските на завојуваните страни населението не било поштедено од ужаси и страдања. Новите видови на оружја кои се појавиле во тој период и нивното неконтролирано користење предизвикале големо пустошење на некои населени места. Тоа пак само по себе говори и за големиот број на човечки жртви но и потребата од одбрана и заштита.

И покрај тоа што од страна на населението во Македонија за време на Првата светска војна немало организирано одбрана и заштита, сепак постоеле одредени облици и елементи во тој дел. Тие претежно имале удел во подобрување на здравјето и хигиената кај населението. Голема улога во заштитата на населението одиграл Црвениот крст кој имал основано одбори во главни места низ територијата на Македонија со кои се помагало на настраданото население од воените дејствија. Покрај него и други хуманитарни организации се истакнале во заштитата на населението, посебно во лекувањето на болните и ранетите како и згрижувањето на старите изнемоштени лица и децата-сираци. (Споменица... 1937: 1041)

Во Првата светска војна населението во Македонија за одбрана и заштита не можело да се ослони на сопствени организирани облици и форми. Но во тој дел придонес дале хуманитарните организации како и некои странски мисии посебно помагајќи му на населението од местата кои најмногу биле погодени од војната.

ЛИТЕРАТУРА

Книга за Илинден 1969: Книга за Илинден, зборник на трудови. Институт за национална историја. Скопје.

Микулчиќ 1996: Микулчиќ, И. Средновековни градови и тврдини во Македонија. Скопје.

Микулчиќ 1999: Микулчиќ, И. Антички градови во Македонија. Кн. 8. Скопје.

Нацев 2008: Доцноантичкиот град Баргала. Штип.

Нацев 2013: Нацев, Т. Антиката во Брегалничкиот басен. Штип.
Стојчев 2000: Стојчев, В. Воена историја на Македонија. Скопје.
Споменица... 1937: Споменица двадесетпетгодишњице ослобођења Јужне Србије 1912–1937. Скопље.

DEFENCE AND PROTECTION OF MACEDONIA FROM ANTIQUITY TO FIRST WORLD WAR

Trayče Nacev, Dragan Veselinov
"Goce Delcev" University – Štip, Republic of Macedonia

Abstract

By dint of historical analysis of the period from Antiquity until First World War can be seen that the territory of Macedonia in this time frame existed and the defense and protection of the population and material goods were organized. Besides all this at the same time it reflects and genesis of its development and the way of organization and functioning which primarily depended of the then current dangers and threats. But regardless of the differences and similarities that have occurred in the way of organization and functioning of defense and protection in those historical periods it had the same objective, i.e. the defense and protection of people and material goods. Actually it is represented by the need and ability of man to his protection and preservation of social values which he was creating, from occurrence dangers and threats that have been present in those historical periods.